UCHINCHI RENESSANS SHAROITIDA MILLIY TARBIYA TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING MAVJUD IMKONIYATLARI

Mansurova Odinaxon Ulug‘bek qizi
Guliston davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tezisda milliy tarbiya tizimini takomillashtirish imkoniyatlari, o‘quv-tarbiya jarayoniga qo‘yiladigan talablar, bu borada ota-onalar va ustozlar hamkorligi, globallashgan dunyoda farzand tarbiyasiga mas’ul shaxshlar, oilada farzand tarbiyasi masalalari yoritilgan.

Annotation: In this thesis, the possibilities of improving the national education system, the requirements for the educational process, the cooperation of parents and teachers in this regard, the persons responsible for child education in the globalized world, and the issues of child education in the family are highlighted.

Kalit so‘zlar. *milliy tarbiya, yoshlar tarbiyasi, tarbiya vositalari va metodlari, vizualizatsiya, longityud.*

Keywords. National Education, Youth Education, means and methods of Education, visualization, longitude.

Bugungi kunda xalqimiz “Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari” g‘oyasi asosida taraqqiyotning yangi bosqichiga qadam qo‘ydi. Mazkur g‘oya ta’lim-tarbiya tizimiga ham o‘zining aniq, qat’iy talablarini qo‘ymoqda. Ushbu talablar doirasida davlatimizda ta’lim sohasida pedagoglarning moddiy-ma’naviy sharoiti tubdan yaxshilanib, ta’lim sifatini oshirishning zamonaviy texnologiyalari joriy qilinmoqda.

Tarbiya va ta’limni bir-biridan alohida ajratib bo‘lmaydi, bu ikki jarayon o‘zaro uyg‘un, uzluksiz asosda tashkil etilgandagina odobli, axloqiy fazilatlarga ega, yuksak ma’naviyatli, shu bilan birga bilimdon, zukko, ruhan va jismonan sog‘lom, keng dunyoqarash va tafakkurga ega, zamonaviy kasb-hunar egasi bo‘lgan vatanparvar yoshlarni yetishtirib beradi.

Bugungi kunda O‘zbekistonda yoshlar tarbiyasini milliy va zamonaviy asosda ilmiy-texnologik isloh qilish borasida olib borilayotgan ishlar uni bugungi kun ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ilmiy asoslangan tayanch kompetensiyalar, fazilatlar va asosli pedagogik qonuniyatlar asosida shakllantirishni talab etmoqda.

Milliy tarbiya haqida gap ketganda beixtiyor taniqli ma’rifatparvar Abdulla Avloniyning “Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir” degan chuqur Ma’noli so‘zlari inson e’tiborini tortadi. Ko‘plab olimlar o‘z tadqiqotlarida ma’naviy tanazzulning asosiy omillari bo‘yicha qator izlanishlar olib borishdi, har xil qiziqarli tahliliy ma’lutolar ilmiy asoslandi, lekin bularning ichida odamni tashvishga soladigan bir qaraganda e’tiborsizdek tuyiladigan, lekin oqibati tanazzulga, johillikka olib boradigan bir omil, ya’ni oilada farzand tarbiyasiga e’tiborsizlik, uning pedagogik qonuniyatlarini bilmaslik illati millatning ma’naviy tannazulining asosi desak hecham mubolag‘a bo‘lmaydi. [4,5]

Xo‘sh nega bugun ota-onalar farzand tarbiyasiga e’tiborsiz? Farzand tarbiyasi bilan shug‘ullanishiga qanday omillar to‘sqinlik qilyapti? Ota-onalar farzand tarbiyalash metodlarini biladimi? Ota-onalar farzand tarbiyasida qanday pedagogik qonuniyatlardan foydalanayapti? Mazkur savollar bizni masala yuzasidan hamma uchun bir tildagi optimal javoblar topishdek mas’uliyatli vazifani qo‘ymoqda . Bugun butun dunyoda inson kapitali uchun kurash, eng katta sarmoya farzandni yaxshi bilimli bo‘lishiga, tarbiyasiga tikilayotgan bir vaqtda bizda farzand tarbiyasiga e’tiborsizlik, uning pedagogik qonuniyatlari bilan hisoblashmaslik kabi illat va tahdidlar ko‘proq ko‘zga tashlanib bormoqda.

Oilada farzand tarbiyasiga e’tiborsizlik illati bir qator qarorlarda jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 28 iyuldagi PQ-3160-sonli, 2019 yil 3-maydagi PQ- 4307-sonli, 2021 yil 26 martdagi PQ- 5040-sonli Qarorlari va O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 31-dekabrdagi 1059-sonli qarorida ichki tahdid sifatida qayd qilinib,

mazkur tahdidlarni yuzaga keltiruvchi pedagogik omillar bo‘yicha tad qiqotlar olib borish, mazkur tahdidlarga nisbatan g‘oyaviy kurash olib borish vazifasi qo‘yildi. [1,2]

Yuqoridagi masalani nechog‘lik xavotirli va dolzarbligi to‘g‘risidagi mulohazalarni asoslashda biz tomonimizdan bugungi murakkab mafkuraviy jarayonlarni ilmiy-amaliy jihatdan atroflicha tahlil qilish, baholash, ustuvor yo‘nalishlarni aniqlab, ularning aholi turli qatlamlariga ta’sirini o‘rganish va zarur maqsadli va manzilli pedagogik tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan milliy tarbiyaning ijtimoiy-psixologik qonuniyatlari mavzusi bo‘yicha joylarda tekshiriluvchilar bilan suhbat, ekspert-intervyu, so‘rovlar (ijtimoiy-psixologik), kuzatish, kontent tahlil, modellashtirish, matematik statistika (spss dasturi), gipotetik-deduksiya, vizualizatsiya, longityud monitoring va ma’naviy marketing kabi metodlar orqali o‘rganishlar olib borildi va quyidagicha empirik natijalar qayd qilindi. Bizning tadqiqotimiz davomida milliy tarbiyada tayanch ma’naviy fazilatlarni shakllanganlik darajalari va aholining ichki va tashqi tahdidlardan habardorlik darajalarini aniqlashtirishga qaratilgan o‘rganishlarimiz quyidagicha empirik ko‘rsatkichlarni qayd qildi.

Oilaviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasiga e’tiborsizlik tahdididan habardorlik darajasi bo‘yicha o‘rganishlarning epmirik natijalari Oilaviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasiga e’tiborsizlik tahdidi aholi orasida boshqa tahdidlarga nisbatan xabardorligi pastligi bo‘yicha 55% ya’ni salbiy ko‘rsatkichga ega. Bu aholining oilada yoshlar tarbiyasi, milliy tarbiya bilan bog‘liq ishlarda sustkashliklar ko‘p ekanligini, yoki tarbiya masalasiga past munosabatda ekanligini ko‘rsatadi. Bu illatning salbiy oqibatlaridan ko‘pchilik behabar. [6,7]

Milliy tarbiyaning shakllanishida milliy qadriyatlarning o‘rni ham alohida o‘ziga xos asosli psixologik omillardan biri hisoblanadi. Shuning uchun ham biz mazkur masala bo‘yicha ham o‘rganishlarni amalga oshirdik.

Masala yuzasidan o‘rganishlar, ya’ni aksariyat respondentlarning fikricha yosh ota-onalar o‘z farzandlariga milliy qadriyatlarni o‘rgatmayapti, shu sababli yoshlarimiz milliy qadriyatlarni hurmat qilmayapti, aksincha, “ommaviy madaniyat”ga zamonaviy madaniyat deb taqlid qilish kabi salbiy jihatlar ko‘payib bormoqda deb ta’kidlandi. Oilada milliy tarbiya fuksiyasining ishlamasligi oilaviy nizolar va oilaviy ajrimlarni ko‘paytirayotganligi ko‘pchiligimizga sir emas va biz shu sababli ham mazkur farazga aniqlik kiritish uchun ushbu masalani ham o‘rgandik.

Biz tadqiqotimiz davomida yoshlar orasidagi jinoyatchilik omillarini ham yetarlicha tarbiya topmaganlik omili bilan bog‘liq deb o‘yladik va mazkur farazimizni ham tekshirib ko‘rish uchun respondentlar orasida o‘rganishlar olib bordik va quyidagicha qiziq va xavotirli empirik natijalarni qo‘lga kiritdik.

Tadqiqotimiz davomida oilada farzand tarbiyasi uchun ajratilayotgan vaqt, ya’ni ota – ona bir kunda o‘z farzandi bilan tarbiya bo‘yicha qancha vaqt muloqotda bo‘ladi, shuni ham o‘rgandik va quyidagicha empirik natijalar qayd qilindi.

Aslida mazkur qayd qilingan holat yoshlar orasidagi jinoyatchilikka sabab bo‘layotgan omillardan biri hisoblanadi, ya’ni ikki avlod orasidagi o‘zaro muloqotning uyushtirilmasligi, oqibatda ota-ona va farzand bir-birida kechayotgan kechinmalar, o‘zgarishlardan bexabar qoladi.

Biz tadqiqotimiz davomida ota-onalar o‘z farzandini pedagogik nazorati qilayaptimi yoki yo‘qmi, shu kabi holatlarni ham o‘rgandik va quyidagicha holatlarni aniqladik.

Demak biz oilada farzand tarbiyasiga e’tiborsizlik ichki tahdidini mazmun mohiyati, uning inson, xalq, millat uchun ayanchli oqibatlari to‘g‘risida aholi orasida keng ko‘lamdagi maqsadli va manzilli profilaktika tadbirlarni olib borishimiz maqsadga muvofiq. Zero, buyuk vatandoshimiz Imom G‘azzoliy aytganidek “Bolalar ota-onalariga berilgan bir omonatdir. Bolaning qalbi har qanday naqshu tasvirdan xoli bir qimmatbaho gavhardir. U qanday naqsh solinsa, qabul qiladi, qayoqqa bukilsa, egiladi.

Agar yaxshilikka o‘rgatilsa, shu bilan o‘sadi va dunyo oxiratda saodatga erishadi. Uning savobiga ota-onasi ham, har bir muallimu ustozlari ham sherik bo‘ladilar. Agar yomonlikka odatlantirilsa, hayvonlardek o‘z holiga tashlab qo‘yilsa, oxir-oqibat halok bo‘ladi. Gunohi esa uning tarbiyasi uchun javobgar bo‘lganlarning gardaniga tushadi”.

Tarbiya masalalariga e’tiborsiz qaralgan vaziyatda yuzaga keladigan ko‘ngilsizliklar ham, u keltirib chiqaradigan zararli oqibatlar ham barchamizni ogohlikka da’vat qilmog‘i lozim.

Ammo bugun qaysidir davrada shu haqda fikr bildirilsa aksariyat ota-onalarda masalaga daxldorlik bilan emas, aksincha o‘z loqaydliklarini xastpo‘shlash uchun sizga: “Hozir zamon juda qiyin bo‘lyapti, tirikchilik uchun yugurmasang bo‘lmasa!”, “Nima qilay bolalarim yeyman, ichaman deydi, kiyim kechagini aytmaysizmi, bizga oson emas...”, “Ha endi o‘zi omon bo‘lsa, tarbiyasi bir gap bo‘lar...” deb javob berishadi.

“Ha endi o‘zi omon bo‘lsa, tarbiyasi bir gap bo‘lar...” aynan mana shunday beparvolik, e’tiborsizlikning ortida butun bir millatning ma’naviy tanazzuli naqd. Shunday ekan bugun mazkur masalani har bir ota-ona bu borada olib borayotgan ishlariga bir nazar tashlab ko‘rishlari lozim. Zero, bugun ilm-fan va ta’lim izchil rivojlanib borayotgan bir davrda hech shak -shubhasiz tarbiya ta’limning asosida turishi shartdir. Shunday ekan, ilm-fan ta’lim-tarbiya asosida olib borilishi maqsadga muvofiqdir.

Demak bugungi kunda ota-onalar ko‘proq tarbiyalashning psixologik qonuniyatlari, pedagogik talablari, mezonlari va metodlari haqida ko‘proq o‘ylashlari lozim. XXI asrda barkamol farzand tarbyasining negizi sifatida oila (ota-ona), maktab (pedagog), mahalla (qo‘ni-qo‘shni, nuroniylar, mahala faollari), ijtimoiy muhit (tengqurlari, atrofidagi insonlar) o‘z mavqeini saqlab qolaveradi. Barkamol kelajak bunyondkorlarini tarbiyalashda quyidagi pedagogik jihatlarga alohida ahamiyat berish juda muhim hisoblanadi:

- tarbiyaning milliy fazilatlariga nisbatan yoshlarimizni odatla ntish bo‘yicha zamonaviy mashqlar ishlab chiqish;
- tarbiyaning psixologik qonuniyatlari bo‘yicha metodik qo‘llanmalar yaratish va mazkur sohada faoliyat ko‘rsatayotgan pedagoglar va ota-onalarga yetkazish;
- milliy tarbiyaning tayanch kompetensiyalarini yoshlarimizda shakllantirishning pedagogik talablarini ishlab chiqish;
- uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyada ko‘rsatilgan vazifalar bo‘yicha barcha davlat va nodavlat tashkilotlari orasidagi amaliy hamkorlikni yo‘lga qo‘yish;
- ota-onalarga farzand tarbiyasi bo‘yicha zamonaviy metodlar bo‘yicha xalqchil sodda tildagi darsliklar va qo‘llanmalarni tayyorlab berish. [8,9]

Bugun har bir ota-ona pedagog bo‘lishi lozim tarbiya metodlarini puxta o‘zlashtirmog‘i lozim, chunki farzand ta’lim-tarbiyasiga tikilgan sarmoya eng yaxshi va eng kafolatli sarmoyadir. Pedagogika fanlari doktori, professor M.Quronov o‘zining “Bugungi har bir ota-ona pedagog bo‘lishi kerak” deb nomlangan maqolasida bugungi ota-onalarning farzand tarbiyalashdagi ta’sirchan metodlar to‘g‘risida quyidagi qarashlarini ilgari suradi. Jumladan olimni ta’kidlashicha farzand tarbiyasidagi eng ta’sirchan metod buo‘rgatish metodi. Chunki uning ichida tushuntirish ham bor, suhbat ham bor, ko‘rsatish ham bor, aytish ham bor, namuna ham bor.

Shuni unutmasligimiz kerakki, yurt kelajagi, vatanimiz taraqqiyoti va xalqimizning ertangi kuni qanday bo‘lishi farzandlarimiz va yoshlarimizning bugun qanday ta’lim va tarbiya olishiga bog‘liqdir. Shu sababli mazkur masaladagi asosiy pedagogik talablardan biri, har qaysi ota-ona, ustoz va murabbiy har bir bola timsolida avvalo shaxsni ko‘rishi zarur. Ana shu oddiy talabdan kelib chiqqan holda, unib-o‘sib kelayotgan yoshlarni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo‘lgan, ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga yetkazish – ta’lim-tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo‘lishi lozim, deb qabul qilishimiz kerak.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, oilada farzand tarbiyasi - oila baxti, farzandlarning tarbiyali yetuk inson bo‘lib yetishidagi ota–onaning sa’yi-harakati hisoblanadi. Oiladagi farzand tarbiyasi uning kelajakda kim bo‘lib yetishishida muhim o‘rin tutadi. Demak, bola oilada jamiyatning qiyofasini ko‘radi, bo‘lajak fuqaroning tabiati, dunyoqarashi va axloqiy qiyofasi oilada shakllanadi hamda shunga ko‘ra kamol topib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi.
2. O‘zbekiston Respublikasining 2016 yil 14 sentyabrdagi “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi O‘RQ-406-sonli Qonuni. -T., 2016.

3. Akbarjonovich M.A. (2023). An analytical approach to the elimination of corruption. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, *11*(4), 2045-2047.

4. Mansurov A. Development stages of migration from a historical point of view //UzMU xabarlari. – 2024. – T. 1. – №. 1.1. – C. 108-111.

5. Akbarjonovich M.A. Migratsiyani keltirib chiqaruvchi sabablar //образование наука и инновационные идеи в мире. – 2023. – T. 24. – №. 2. – C. 32-34.

6. Akbarjonovich M. A. et al. The Economy of the Baburian Empire. – 2023.

7. Abdulaziz M. Migratsiyani ijtimoiy zarurat sifatidagi ahamiyati //Elita. uz-Elektron Ilmiy Jurnal. – 2024. – T. 2. – №. 1. – C. 38-40.

8. Abdulaziz M. Migratsiya tushunchasining tahlili va uning muammoli jihatlari //Elita. uz-Elektron Ilmiy Jurnal. – 2024. – T. 2. – №. 1. – C. 32-34.

9. Erkinovna T.N. The influence of social communications on the formation of alienation and loneliness. – 2023.

10. Temirova N. Begonalashuv tushunchasi talqini uning sabablari va bartaraf etish zarurati //News of the NUUz. – 2024. – T. 1. – №. 1.10. – C. 162-164.